

**Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини ўрганишда қўлланиладиган
сиёсий фанлар методлари қиёсий таҳлили**

**Ўзбекистон Миллий университети мустақил тадқиқотчиси Холмахматов
Азим Хазраткулович**

Резюме

Ушбу мақолада Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишнинг объект-субъект муносабатлари ўзаро қиёсий таҳлил қилинади. Шунингдек, мазкур йўналишдаги сиёсатни тадқиқ этишнинг назарий-методологик асослари муайян мамлакатдаги реал ҳолатини кўриш, унга доир умумлашган хулосалар, шунингдек, истиқболли тараққиётига таалукли таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилади.

Резюме

В данной статье приведен сравнительный анализ объектно-субъектных отношений при реализации государственной молодежной политики в Узбекистане. Также будет разработана теоретическая и методологическая основа исследования политики в этой области, чтобы увидеть реальную ситуацию в конкретной стране, обобщенные выводы по ней, а также предложения и рекомендации для будущего развития.

Resume

This article provides a comparative analysis of object-subject relations in the implementation of state youth policy in Uzbekistan. A theoretical and methodological basis for researching policies in this area will also be developed to see the real situation in a particular country, general conclusions on it, as well as suggestions and recommendations for future development.

Калит сўзлар: ёшларга оид давлат сиёсати, назарий моделлар, объект, субъект, давлат ҳокимияти органлари, ёшлар бирлашмалари, ижтимоий муҳит, ёшлар сиёсатини моделлаштириш, фуқаролик жамияти институти, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи, кўшма келишув, кўмакчи ташкилот, жамғарма.

Ключевые слова: государственная молодежная политика, теоретические модели, объект, субъект, органы государственной власти, молодежные объединения, социальная среда, моделирование молодежной политики, институт гражданского общества, Союз молодежи Узбекистана, совместное соглашение, дочерняя организация, фонд.

Keywords: state youth policy, theoretical models, object, subject, public authority, youth associations, social environment, modeling of youth policy, civil society institute, Youth Union of Uzbekistan, joint agreement, subsidiary organization, fund.

Бугунги кунда ёшлар муаммоларини ёшлар сиёсати нуқтайи назаридан ўрганиш кенг қамровли ҳисобланади. Замонавий Ўзбекистондаги ёшларга оид давлат сиёсатининг ўзига хос жиҳатларини кўриб чиқишдан олдин мазкур мавзуга оид категориялар аппаратини аниқлаб олиш бунинг учун эса “Ёшлар сиёсати”, “Ёшлар сиёсатининг моделлари”, “Ёшлар сиёсатининг тамойиллари” ҳамда “Ёшлар сиёсатининг объекти ва субъекти” каби ва бошқа тушунчаларни аниқ таърифлаб олиш шунингдек, ёшларга оид давлат сиёсатини ўрганишда қўлланиладиган сиёсий фанлар методлари таҳлилига диққат қаратиш лозим.

Муайян тамойиллар, ёндашувлар, методлар тизими сифатида ҳар қандай фан методологияси унинг тадқиқот соҳасининг асосини ташкил этади. Сиёсий фанлар методологияси деганда мазкур йўналишда қўлланиладиган методлар, ёндашувларнинг тарихи, маъно-мазмуни, роли ва аҳамиятини ўрганадиган алоҳида йўналиш тушунилади. Ёшлар сиёсатини тадқиқ этишнинг умумий методологиясидан келиб чиққан ҳолда давлат сиёсати, ижтимоий сиёсат, ёшларга оид давлат сиёсати сингари сиёсий категорияларга мурожаат қилишга тўғри келади. Зеро, мазкур категориялар таҳлили ёшларга оид давлат сиёсати тушунчасининг барча элементларини аниқ кўриш имконини беради¹.

Ёшларга оид давлат сиёсатини тадқиқ этишнинг назарий-методологик асослари муайян мамлакатдаги мазкур сиёсатнинг реал ҳолатини кўриш, унга доир умумлашган хулосалар, шунингдек, истиқболли тараққиётга таалукли тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш имконини беради. XX асрнинг бошларида

¹ Меркулов П. А. Методология изучения государственной молодежной политики — приглашение к дискуссии // Вестник Ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. 2012. № 4(23). С. 79–82.

ёшларнинг сиёсий жараёнлардаги иштироки ўсиб бориши билан уларнинг сиёсий хулқ-атвори ва сиёсий маданиятини эмперик тадқиқот методлари асосида ўрганишга бўлган объектив зарурат ортиб борди. Мазкур тадқиқот услуби статистикадан фойдаланиш, хужжат таҳлили, анкета сўровномаси, лаборатория эксперименти, иш ўйини, кузатиш ва бошқа методларни ўз ичига қамраб олади. Масалан, контент таҳлил усули ёшларнинг сиёсий фаоллик даражасини аниқлаш имконини берса, статистик методдан ёшларнинг ижтимоий-сиёсий тизимдаги ҳолатларини қиёсий ўрганиш мақсадида қўлланилади.

Ёшларга оид давлат сиёсатини ўрганишда бундай хилма-хил метод ва ёндашувларнинг қўлланилиши ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш жараёнида рўёбга чиқадиган ҳодисаларни бир ёқлама, бир ўлчовга кўра, бир чизиқли таҳлил этиш имкони йўқлигини англатади. Ёшларга оид давлат сиёсатини тадқиқ этишда изланишлар амалий ва мақсадли натижаларга олиб келиши учун уларни турли методлар асосида кўп ёқлама тадқиқ этиш зарур. Айтиш кўп ёқлама комплекс таҳлил методологияси энг аввало ёшларга оид давлат сиёсати унинг объекти-субъектини аниқ белгилаб олиш, шунингдек, Ёшларга оид давлат сиёсатининг назарий моделларини яратиш, парадигма ва тамойилларини шакллантириш имконини беради.

Ёшларга оид давлат сиёсатининг назарий моделларини яратиш, парадигма ва тамойилларини шакллантиришдан аввал мазкур тушунчанинг моҳияти нимадан иборат эканлигини англаб олиш муҳим.

Ёшлар сиёсати тушунчаси давлат сиёсатининг расмий фаолият турларидан бирига айланган вақтдан бошлаб, мазкур тушунча ижтимоий гуманитар фанларда институтционаллаша бошлади. Ўтган асрнинг 90 йиллар бошларидан бошлаб мазкур тушунчанинг бугунги кунгача ўз аҳамиятини йўқотмаган кенг, тор ва муассасавий маънодаги талқинлари муҳокама қилиниб келинмоқда².

Замонавий ёшлар сиёсати таърифи бевосита туғилгандан то 30 ёшгача бўлган ёш авлод муаммоларини ҳал қилишга қаратилган кенг қўламли чоратadbирлар йиғиндисини назарда тутди³.

² Н.Жўраев. Янгиланиш концепцияси: яратилиши, эволюцияси ва амалиёти. – Т.: Маънавият, 2002. – Б. 43

³ Ўша ерда

Ёшлар сиёсатига ёшлар бандлигини таъминлаш, уларда тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш, таълим ва спортга оид давлат сиёсати сифатида қаралади.

1991 йил 20 ноябрь куни “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонуни қабул қилиниши билан Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисидаги тушунча мамлакатнинг қонунчилик тизимига расман киритилди. Мазкур қонун билан ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари тузилмаларининг вазифалари белгилаб берилди. Шунингдек, ёшлар сиёсатига оид давлат дастурлари ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилина бошланди. Собиқ совет иттифоқи даврида ёшлар сиёсати асосан мафкуравий характер касб этиб, у давлат сиёсатининг алоҳида йўналиши сифатида ажратиб кўрсатилмас эди. Шунингдек, ёшлар сиёсати тушунчаси ҳам алоҳида атама сифатида қўлланилмас эди.

Ёшлар сиёсатининг умумжаҳон миқёсидаги талқини БМТнинг бу борадаги расмий ҳужжатларида ҳам акс этган. Ушбу ҳужжатларда ёшлар сиёсати тушунчаси бирмунча кенг таърифланган: хусусан, “ёшларни ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган давлат фаолиятининг ажралмас қисми бу ёшлар сиёсати ҳисобланади”⁴. Ёшлар сиёсати нафақат давлат ташкилотлари балки, ўзининг умумий фаолияти доирасида ёшлар масалаларига ҳам диққат қаратувчи партиялар, ижтимоий ҳаракатлар, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа ижтимоий институтларни ҳам қамраб олади.

Шунингдек, 2016 йилнинг 14 сентябрида қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонунида “ёшларга оид давлат сиёсати-давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини назарда тутадиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар тизими”⁵ деб таърифланган.

⁴ Молодежь в организации Объединенных Наций / Библиотека документов ООН, связанных с молодежью. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.un.org/youth.html>.

⁵ Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонуннинг 3 моддаси <http://lex.uz/docs/3026246>

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 06. June 2025

Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонунида белгиланган талабларга кўра Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишларини қуйидагилар ташкил этади:

ёшларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш;

ёшларнинг ҳаёти ва соғлиғини сақлаш;

ёшларнинг маънавий, интеллектуал, жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан камол топишига кўмаклашиш;

ёшлар учун очиқ ва сифатли таълимни таъминлаш;

ёшларни ишга жойлаштириш ва уларнинг бандлиги учун шарт-шароитлар яратиш;

ёшларни ватанпарварлик, фуқаролик туйғуси, бағрикенглик, қонунларга, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида, зарарли таъсирлар ва оқимларга қарши тура оладиган, ҳаётга бўлган қатъий ишонч ва қарашларга эга қилиб тарбиялаш;

ёшларни ахлоқий негизларни бузишга олиб келадиган хатти-ҳаракатлардан, терроризм ва диний экстремизм, сепаратизм, фундаментализм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоя қилиш;

ёшларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш;

иктидорли ва истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш ҳамда рағбатлантириш;

ёшлар тадбиркорлигини ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;

ёшларда соғлом турмуш тарзига интилишни шакллантириш, шунингдек ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш ва ёшлар спортини оммавий ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;

ёш оилаларни маънавий ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, улар учун муносиб уй-жой ва ижтимоий-маиший шароитларни яратиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тизимини амалга ошириш;

ёшларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини рўёбга чиқариш соҳасида фаолиятни амалга оширувчи халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш⁶. Бундан келиб чиқадики, ёшларга оид давлат сиёсати давлат

⁶ Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятига доир ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар (I қисм). – Т: “O‘zbekiston” НМИУ, 2017.Б – 34-45.

ижтимоий сиёсатининг ажралмас қисми бўлиб, ёшларга оид давлат сиёсатининг тамойиллари сифатида белгиланган жамиятнинг ижтимоий маданий соҳасига оид жараёнларнинг давлат томонидан бошқарилишини таъминлаш унинг асосий вазифаси ҳисобланади.

Айни ўринда ижтимоий тизимга ёки бу тизимнинг қисми сифатида ёшларга тўғридан тўғри таъсир кўрсатадиган ёки билвосита унинг амал қилиш шароитида сиёсат субъекти сифатида ёшларни ривожланишга ундовчи бошқарув жараёнидаги Ёшлар ва ёшларга оид давлат сиёсати ўртасидаги объект ва субъект муносабатлари аниқланади.

Ижтимоий эҳтиёжлари ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш доирасида қўлланиладиган чора-тадбирлар ва дастурлар орқали қондириладиган турли ёшлар гуруҳлари ва ҳаракатлар, ёшлар ташкилотлари ҳамда алоҳида ёш инсонлар ёшлар сиёсатининг объекти ҳисобланади.

Бугунги кунда нафақат биргина давлат ҳокимияти органлари ёшлар бирлашмалари, уларнинг ассоциациялари, шунингдек, ёшларнинг таълим олиши, тарбияси, муносиб турмуш кечириши учун муайян шароит яратиш билан шуғулланувчи ўзини-ўзи бошқариш органлари, иш берувчилар, жамоат бирлашмалари, юридик ва жисмоний шахслар ҳамда ёшларнинг ўзлари ҳам ёшларга оид давлат сиёсатининг субъекти ҳисобланади⁷. Одатда, давлат бошқаруви тизимига мувофиқ, таълим ва тарбия институтлари ёшлар сиёсатининг субъектлари ҳисобланади.

Ёшлар сиёсатини моделлаштириш масаласи давлат ижтимоий сиёсатининг субъекти сифатида қаралувчи ёшлар ва уларга оид назарий ва амалий муаммолар билан боғлиқ тарзда намоён бўлади. Ёшлар сиёсатининг асосий принципларини мазкур сиёсатнинг “субъектлик”и деб ҳисобаш мумкин. Ёшларнинг субъектлик хусусияти ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш жараёнида ташқаридан киритилмаган балки, ўз ўзидан касб этилган хусусият ҳисобланади. Мазкур хусусият давлат ва жамиятнинг ҳаракати жараёнида юзага келади. Ёшлар субъектлашуви жараёни эса интеграл характер касб этади. Бу жараён ёшларнинг фаолият турини танлаши, ўзининг ташаббускорлигини тушуниши ҳамда мақсадлар ва уларга эришиш воситаларини ишлаб чиқиш кабиларни ўз ичига

⁷ Жўраев С. Ўзбекистон давлатининг ёшларга доир сиёсати: назария ва амалиёт. Сиёс.ф.док. илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. -Т.:1994.

камраб олади. Ёшларнинг субъектлиги, ижтимоий фаоллик, ўз ўзини назорат қилиш ва бошқариш ва мавқеини белгилаш билан тавсифланувчи яхлит ижтимоий жараёнларнинг омили ҳисобланади⁸. Шу маънода, муайян гуруҳ ёки субмаданий бирликнинг йўналганлиги сифатида қаралувчи ёшлар гуруҳларининг ижтимоий фаоллигини, ёшларнинг ўз ҳолатини ўзгартириш жараёнида амал қилувчи ижтимоий-маданий шароитларга мувофиқ шаклланган қизиқиш ва эҳтиёжлар ҳамда бунинг учун зарур бўлган ижтимоий сифатлар ўлароқ таърифлаш мумкин.

Ўзини-ўзи бошқариш тушунчаси ёшлар сиёсатининг субъектлик хусусиятини тушунишда муҳим бўлиб, у ўзида жамият олдида турган муаммоларни ҳал қилишдаги иштирокини ва давлат ҳамда ижтимоий гуруҳлар манфаатларининг ўзаро самарадор мутаносиблигини назарда тутди⁹.

Субъектлик ёшларнинг муҳим фаолият турлари билан шуғулланиш учун зарурий шарт-шароит яратиш ёки, субъектлик хусусиятининг юзага чиқиши учун хизмат қиладиган технологияларни ишлаб чиқиш билан боғлиқ равишда шаклланади. Айнан мазкур технологиялар ёшларга оид давлат сиёсати доирасида қўлланиладиган муайян ижтимоий лойиҳа ва дастурлар самарадорлигининг ошишига хизмат қиладди.

Умуман олганда бугунги кунда “ёшлар ижтимоий таракқиётида ворисийлик ва ўзгарувчанлик хусусиятларининг уйғунлигига алоҳида эътибор қаратилади. Ижтимоий муҳит ва янги авлод ўртасидаги ўзаро таъсир жараёнларини бошқаришда ёшларнинг ўзини-ўзи ривожлантириш тенденциясига таяниш талаб қилинади”¹⁰. бундай мураккаб вазиятда жамият ва давлат олдида ёшларга таъсир ўтказишнинг сифатли йўллари ва усуллари излаб топиш ва мувоффақиятли қўллаш вазифаси қўйилади. Шу маънода ёшлар ва ёшларга оид давлат сиёсати ўртасидаги субъект ва объект муносабатининг мазмуни бугунги кундаги ёшлар муҳити тубдан ўзгаришида муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда, ёшларга оид давлат сиёсати турли ижтимоий-гуманитар фанлар йўналишидаги тадқиқотлар учун предмет вазифасини ўтай

⁸ Социальные технологии. Толковый словарь // — Москва-Белгород: Луч-Центр социальных технологий, 1995.-С 36.

⁹ Иваненко, СП. Молодежь и государство: инновационные подходы / СП. Иваненков, А.Ж. Кусжанова. -Оренбург: Ком. По делам молодежи Оренбург, обл., 2005. - С. 19

¹⁰ Кураков, В.Л. Социальная политика и формирование здорового образа жизни молодежи./ В.Л. Кураков. - Чебоксары: изд-во Чуваш, ун-та, 2004. - С. 12.

олади. Уни тадқиқ этишга оид методологик ёндашувларнинг хилма-хиллиги ҳам ёшларга оид давлат сиёсатининг соҳалараро тадқиқот предмети бўла олишлик хусусияти билан фарқланади.

Юқорида санаб ўтилган тадқиқот методлари ҳамда улар асосида келиб чиқувчи ёшларга оид давлат сиёсати моделлари уни тадқиқ этишнинг назарий-методологик асоси сифатида мазкур соҳадаги объект субъект муносабатларининг яхлит тарзда очиб беришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Меркулов П. А. Методология изучения государственной молодежной политики — приглашение к дискуссии // Вестник Ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. 2012. № 4(23). С. 79–82.
2. Н.Жўраев. Янгиланиш концепцияси: яратилиши, эволюцияси ва амалиёти.
– Т.: Маънавият, 2002. – Б. 43
3. Молодежь в организации Объединенных Наций / Библиотека документов ООН, связанных с молодежью. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.un.org/youth.html>.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонуннинг 3 моддаси <http://lex.uz/docs/3026246>
5. Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятига доир ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар
(I қисм). – Т: “O‘zbekiston” НМИУ, 2017.Б – 34-45.
6. — Жўраев С. Ўзбекистон давлатининг ёшларга доир сиёсати: назария ва амалиёт. Сиёс.ф.док. илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. - Т.:1994.
7. Социальные технологии. Толковый словарь // — Москва-Белгород: Луч-Центр социальных технологий, 1995.-С 36.
8. Иваненко, СП. Молодежь и государство: инновационные подходы / СП. Иваненков, А.Ж. Кусжанова. -Оренбург: Ком. По делам молодежи Оренбург, обл., 2005. - С. 19